UOT 338

Nərminə Allahverdi qızı QULİYEVA
İqtisadi Elmi Tədqiqat İnstitutunun dissertantı
narminacabbarova@gmail.com
https://doi.org/10.30546/4.71.73001.2025.002.055

MÜASİR İQTİSADİYYATDA İSTEHSALIN TƏŞKİLİ VƏ İDARƏ EDİLMƏSİ: YANAŞMALAR VƏ PERSPEKTİVLƏR

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi istehsalın təşkili və idarə edilməsi proseslərini təhlil etmək, ixtisaslaşma, kooperasiya, kombinələşmə və konsentrasiya kimi anlayışların müasir istehsal sistemlərindəki rolunu araşdırmaqdır. Həmçinin istehsal proseslərinin inkişafına töhfə verəcək yeni yanaşmalar və modellərin tətbiqi imkanlarını təhlil etməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası – Tədqiqatda elmi-nəzəri və analitik metodlardan istifadə edilmişdir. Əsas yanaşma olaraq sistemli təhlil metodu tətbiq edilmiş, istehsalın təşkili və idarə edilməsi ilə bağlı mövcud elmi ədəbiyyat təhlil olunmuşdur. Əlavə olaraq, praktikada mövcud olan istehsal modelləri araşdırılmış və onların müqayisəsi aparılmışdır.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – Tədqiqatın nəticələri istehsal müəssisələrinin idarə edilməsində qərar qəbuletmə prosesinə töhfə verə bilər. Bu tədqiqatdan əldə edilən biliklər sənaye müəssisələrinin daha səmərəli təşkil olunmasına dəstək olmaq üçün istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələrinə əsasən, istehsalın təşkili və idarə edilməsi proseslərində ixtisaslaşma və kooperasiya mexanizmlərinin effektiv tətbiqi resursların səmərəli istifadəsini təmin edir və ümumi məhsuldarlığı artırır. Kombinələşmə və konsentrasiya strategiyalarının düzgün həyata keçirilməsi isə istehsal proseslərinin inteqrasiya səviyyəsini yüksəldərək iqtisadi effektivliyə nail olmağa imkan verir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi. Bu tədqiqatda istehsalın təşkili və idarə edilməsinin müxtəlif aspektləri yeni yanaşmalarla araşdırılmışdır. Tədqiqat çərçivəsində əldə olunan nəticələr həm elmi nəzəriyyələrə, həm də praktikaya yeni töhfələr verəcək orijinal yanaşmalara əsaslanır.

Açar sözlər: istehsalın təşkili, ixtisaslaşma, kooperasiyalaşma, kombinələşmə, konsentrasiya, idarəetmə.

Giriş

İstehsal iqtisadiyyatda əsas iqtisadi fəaliyyətlərdən biri olub, əmtəə və xidmətlərin insanların istifadəsinə verilməsinə, torpaq və kapital üzərində əməyin tətbiqi ilə dəyərin yaradılmasına, insanların həyat səviyyəsinin inkişafının təmin edilməsinə, məşğulluq və gəlirin artmasına, ölkələrarası mal və xidmətlərin idxal-ixracına, insanların istehsala cəlb edilməsi nəticəsində xüsusi bacarıqlara yiyələnməsinə kömək edir.

İstehsalın təşkili və idarə edilməsi müasir iqtisadiyyatın ən vacib sahələrindən biridir və müəssisələrin səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün mühüm rol oynayır. O, istehsalın effektiv idarə olunması, müəssisənin mənfəətinin artırılması, məhsulun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və istehsal proseslərinin optimallaşdırılması ilə əlaqədardır. İstehsalın təşkili - istehsalın yaranması və həyata keçirilməsi məqsədilə zəruri şəraitin yaradılması üçün lazım olan fəaliyyət növüdür.

Müasir dövrdə istehsalın təşkili və idarə edilməsində dəyişikliklər və inkişaf nəzərə çarpır. Bu, istehsal sektorunda, insan resurslarının inkişafında, marketinq və reklam sahəsində, texnoloji yeniliklərdə, hazır məhsulun istehlakçıya çatdırıldığı logistika xidmətlərində özünü göstərir. Müəssisə daxilində isə bu, istehsal prosesinin inkişafından və idarəetmənin necə təşkil olunmağından asılıdır.

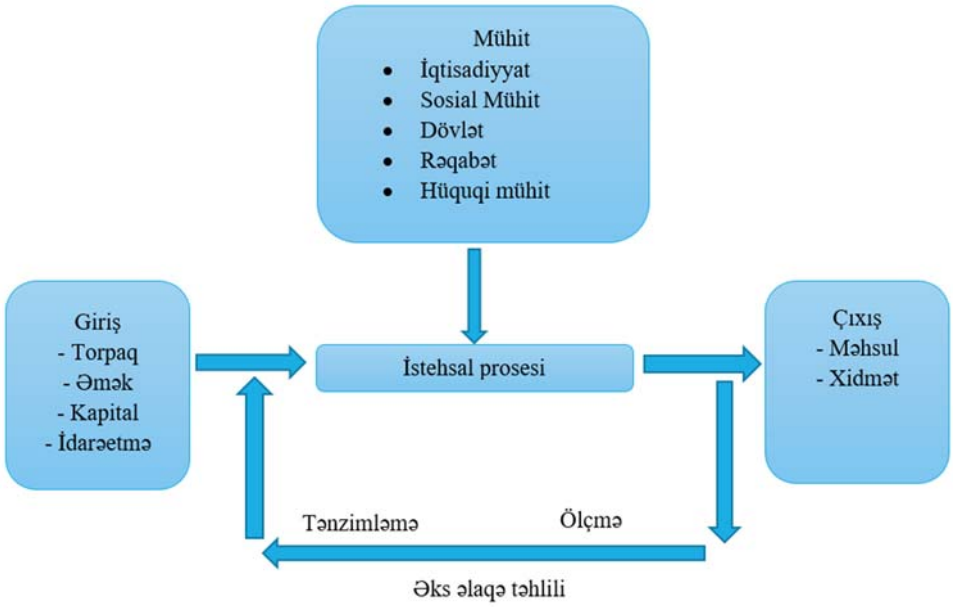
Məqalənin əsas məqsədi istehsalın təşkilində və idarə edilməsində mövcud yanaşmaların analizi və müasir idarəetmə metodlarının tətbiqinin müəssisələrin uğurlu fəaliyyətinə necə təsir

etdiyini göstərməkdir. Eyni zamanda, istehsal prosesinin təkmilləşdirilməsi üçün əsas amillər və strateji qərarların alınması mövzularında da təhlillər aparılmışdır.

İstehsalın təşkili və istehsal prosesinin idarə edilməsi. İstehsal sistemi - müəyyən edilmiş vaxt çərçivəsində, müəyyən miqdarda məhsulu müvafiq keyfiyyətdə istehsal etməyə qadir olan istehsal elementlərinin məcmusudur. İstehsal sistemi 4 əsas elementə əsaslanır: giriş, resurslar, istehsal prosesi, çıxış. İstehsal müəssisənin əsas fəaliyyəti hesab olunur, digər fəaliyyətlər isə istehsal sisteminin ətrafında formalaşır. İstehsal porsesinin nəticəsi məhsul və xidmətlərin yaradılmasıdır. İstehsal sistemi müəyyən xüsusiyyətlərə malikdir: [14].

- İstehsal sistemi informasiya, material, insan, enerji kimi daxilolmaları faydalı şəkildə məhsul və xidmətlərə çevirir;
- Sistemin fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq və ona nəzarət etmək üçün istehsal fəaliyyəti ilə bağlı geridönüşlər yaradır;
- İstehsal mütəşəkkil fəaliyyət olduğu üçün istehsal sisteminin məqsədi vardır;
- İstehsal sistemi maliyyə, marketinq və digər təşkilati sistemlərdən təcrid olunmuş olaraq fəaliyyət göstərmir.

Aşağıdakı sxemdə istehsal prosesinin həyata keçirilməsi ardıcıllığı göstərilmişdir (Şəkil 1).

Şəkil 1. İstehsal prosesi [13].

Yuxarıdakı şəkildən də görüldüyü kimi, istehsal prosesi giriş amillərinin (torpaq, əmək, kapital, idarəetmə) istehsal prosesi zamanı məhsul və xidmətə çevrilməsi prosesidir. Giriş amilləri istehsalın səmərəliliyinə və keyfiyyətinə təsir edir. Çıxış amilləri isə prosesin sonunda meydana gəlir. O, istehsalın məqsədini göstərir. Sonda istehsal olunan məhsul və xidmətlər bazara təqdim olunur. Həmçinin istehsal prosesinin həyata keçirilməsinə xarici mühit amilləri də təsir edir. Tənzimləmə və ölçmə isə istehsal prosesinin effektivliyinin artırılması üçün resursların və proseslərin düzgün idarə edilməsinə kömək edir.

Müəssisə daxilində istehsalının son mərhələsi yəni artıq əsas məhsul buraxılışını həyata keçirən bölmə sex adlanır. Sexlər müəssisənin strukturunu müəyyən edən əsas amillərdən biridir [8].

İstehsal sexləri aşağıdakı qruplara bölünür: [1]

- Əsas
- Köməkçi
- Xidmətedici
- Yan

Əsas sexlərdə müəssisə daxilində hazır məhsul buraxılışı həyata keçirilir. Onların çoxluğu müəssisənin məhsul buraxma potensialını əks etdirir. Köməkçi sexlər əsas məhsulun istehsalına töhfə verir, onları enerji, alətlər və s. ilə təmin edir. Xidmətedici sexlər məhsul istehsalında bilavasitə iştirak etmir, ancaq əsas və köməkçi sexlərin fəaliyyətində köməkçi rol oynayır. Məsələn, məhsulların daşınması, anbar xidməti və s. Yan sexlər isə əsas sexlərin tullantılarının təkrar emalı ilə məşğul olur.

İstehsalın həyata keçirilməsi üçün ən əsas amillərdən biri də iş yerinin olmasıdır. İş yeri istehsal prosesinin həyata keçirilməsi üçün işçi qüvvəsi ilə istehsal vasitələrinin birlikdə müəyyən əməliyyatların həyata keçirildiyi bir məkandır.

Müxtəlif istehsal sahələrinin birləşməsi nəticəsində müəssisədə istehsalın təşkili formalaşır. İstehsalın təşkili insan, əmək və istehsal vasitələrinin qarşılıqlı fəaliyyətidir. İstehsalın təşkili müəyyən qaydalara uyğun olaraq (qanunlar, normativ aktlar və s.) həyata keçirilir. O, əmək məhsuldarlığının artması, müəssisənin səmərəli fəaliyyət göstərməsi, məhsulun keyfiyyətinin yüksəlməsi üçün əsas hesab olunur. İstehsalın təşkili aşağıdakı fəaliyyət növlərini əhatə edir: [2]

- Müəssisənin strukturunun müəyyən edilməsi;
- İstehsalın əsaslandırılması və daim təkmilləşdirilməsi;
- Məhsulun hazırlanmasından istehlakçıya çatdırılmasına qədər bütün istehsal proseslərinin planlaşdırılması və təmin edilməsi;
- İstehsalın bütün komponentlərinin optimal birləşməsinin təmin edilməsi;
- Səmərəli iş şəraitinin yaradılması.

İstehsalın təşkili prosesində istehsal amilləri xammal, kapital və s. effektiv şəkildə əlaqələndirilir. İstehsalın təşkilinin əsasını əmək bölgüsü və ixtisaslaşma təşkil edir. İxtisaslaşma insanların yaxşı bacardıqları sahələr üzrə istehsal prosesinin yerinə yetirilməsidir. Avadanlıqların ixtisaslaşması isə zamana, xammala qənaət etmək və istehsal prosesini sürətləndirmək üçün səmərəli texnologiya və avadanlıqların istifadəsidir.

İstehsalın təşkilinin əsas formaları və mərhələləri. İstehsal prosesinin həyata keçirilməsi zamanı istehsal olunan məhsulun növündən və həcmindən, istifadə olunan xammal və materialların tərkibindən, məhsul istehsalında müəssisənin müəyyən bölməsinin və ya digər müəssisənin iştirak dərəcəsindən asılı olaraq istehsalın təşkili formaları fərqlənir.

İstehsalın təşkilinin əsas formaları aşağıdakılardır: [3, 5, 6]

- İxtisaslaşma
- Kooperasiyalaşma
- Kombinələşmə
- Konsentrasiya

İxtisaslaşma - eyni və ya məhdud çeşidli məhsul istehsalının bir müəssisədə və ya onun struktur bölmələrində cəmləşməsidir. İxtisaslaşma əmək bölgüsünə əsaslanır və 3 növü vardır: Mövzu, detallı (təfərrüatlı), texnoloji və funksional ixtisaslaşma.

- Mövzu üzrə ixtisaslaşma eyni növ hazır məhsulun bir müəssisədə cəmləşməsidir. O, müəssisədə keyfiyyətli və texnoloji cəhətdən bircins məhsulların istehsalını nəzərdə tutur. Buna misal olaraq velosiped, televizor, dəmir-beton, gips və s . göstərmək olar.
- Detallı (təfərrüatlı) ixtisaslaşma - hazır məhsulun ayrı-ayrı hissələrinin, yarımfabrikatların istehsalını nəzərdə tutur.
- Texnoloji ixtisaslaşma istehsalın həyata keçirilməsi üçün müəssisənin ayrı - ayrı bölmələrə (emalatxanalara) ayrılmasıdır.
- Funksional ixtisaslaşma istehsal prosesi zamanı köməkçi və texniki işlərin bir istehsal vahidində birləşməsidir. Bu ixtisaslaşma məhsulun maya dəyərini azaldır, məhsulun keyfiyyətini artırır və istehsal prosesi zamanı vaxt itkisini aradan qaldırır.

İstehsalın ixtisaslaşması əmək məhsuldarlığının artırılması, məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi və məhsulun maya dəyərinin aşağı olması üçün əsas amildir. Lakin dar ixtisaslaşma tələbin dəyişməsi nəticəsində maliyyə itkisinə və rəqabətə davamlılığın azalmasına səbəb ola bilər. Ona

görə də hal - hazırda istehsalın ixtisaslaşmasına deyil, şaxələndirilməsinə daha çox üstünlük verilir.

İstehsalın həcmində əsas məhsulların payı, istehsal edilən məhsul qruplarının və növlərinin sayı, ixtisaslaşmış texnikanın sayı, avadanlıqların yerinə yetirdiyi əməliyyatların sayı müəssisənin ixtisaslaşma səviyyəsini göstərən amillərdir.

Kooperasiyalaşma - məhsul istehsalında iştirak edən müəssisələr, sexlər və bölmələr arasında yaranan istehsal əlaqələrini nəzərdə tutur. Kooperasiyalaşma məhsulun istehsalı üçün onun bir bölmədən və ya emal sexindən digərinə göndərilməsini nəzərdə tutur. Müəssisələr arasında bu əməkdaşlıq beynəlxalq, regional və sektoral ola bilər. Əməkdaşlıq səviyyəsini xarakterizə edən əsas göstəricilər əməkdaşlıq yolu ilə alınan məhsul hissələrinin və yarımfabrikatların məhsulun ümumi həcmində payı, kooperativ əlaqə ilə əməkdaşlıq edilən digər müəssisələrə verilən məhsul hissələri və yarımfabrikatların sayı, birgə istehsalda iştirak edən müəssisələrin sayı və s. - dir. Müəssisələr məhsul istehsalı zamanı xammalın təşkili və emalından istehlak məhsulunun istehsalına qədər qapalı texnoloji zəncirləri yaradırlar. Kooperasiyalaşma istehsal gücünün artırılmasına, bütövlükdə müəssisənin fəaliyyətinin yüksəldilməsinə kömək edir.

Kombinələşmə - Müxtəlif növ məhsul istehsalının bir məhsul vahidi daxilində birləşməsini nəzərdə tutur. Məsələn, tikinti materialları istehsalı sənayesində istehsalın kombinələşməsi özünü göstərir. Çünki burada müxtəlif məhsulların tərkibində çoxlu sayda xammal məhsullarından istifadə edilir. Birləşmə texnoloji xüsusiyyətlərə görə sərfəli olur.

Konsentrasiya – İstehsal vasitələri və işçi qüvvəsinin ayrı ayrı müəssisələrdə istehsal sahələrində və ya bölmələrdə birləşməsidir. İstehsal prosesinin belə ayrı ayrı sahələrdə cəmləşməsi eyni tip məhsul istehsalında ümumi texnoloji üsulların olması, iqtisadi səmərəlilik isə məhsul istehsalının artırılması kimi amillərlə müəyyən olunur.

İstehsalın inkişafının 3 mərhələsi vardır: istehsalın layihələndirilməsi, istismarı və təkmilləşdirilməsi.

İstehsalın layihələndirilməsi mərhələsində istehsal elementlərinin məkan üzrə birləşməsi nəzərdən keçirilir. Bura müəssisə və onun istehsal bölmələrinin strukturunun formalaşması, əmək bölgüsü, ixtisaslaşma və kooperasiya nəzərə alınmaqla işçilərin peşə və ixtisas tərkibinin müəyyən edilməsi, ayrı -ayrı istehsal bölmələrinin xammal və materiala olan tələbatı, onların ehtiyatları və istehsal həcmlərinin müəyyən edilməsi daxildir.

İstehsal sistemlərinin istismarı mərhələsinə istehsal elementlərinin vaxtında birləşdirilməsi daxildir. Bura məhsulların istehsalı qaydasının müəyyən edilməsi, əmək obyektlərinin hərəkət standartlarının müəyyən edilməsi, iş yerlərinin xammal və materiallarla təmin edilməsi və s. daxildir.

İstehsal sisteminin təkmilləşdirilməsi dedikdə elmi-texniki tərəqqi nəticəsində texnika və texnologiyanın təkmilləşdirilməsi, istehsal olunan məhsulların strukturunun dəhyişməsi, istifadə olunan xammal və materialların digərləri ilə əvəz edilməsi və s. başa düşülür. [10 s. 5-6]

İstehsal amilləri və istehsal növləri. İstehsal amilləri mal və xidmətlərin istehsalı üçün ehtiyac olunan amillərdir. İstehsal amillərinin formalaşmasına aid müxtəlif nəzəri yanaşmalar vardır. Klassik nəzəriyyənin nümayəndələri istehsal amillərini torpaq, kapital və əmək üzrə qruplaşdırmışdır. Marksizm nəzəriyyənin tərəfdarlarına görə istehsal amilləri maddi və şəxsi amillərə bölünür. Maddi amillər dedikdə istehsal vasitələri, şəxsi amillər dedikdə isə işçi qüvvəsi nəzərdə tutulur. Bu nəzəriyyə istehsal amillərinin qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanır [15].

Marjinalist nəzəriyyənin tərəfdarları istehsal amillərinin müasir tərifini vermişdir. İlk dəfə olaraq ingilis iqtisadçısı Alfred Marşal istehsal amillərini 4 qrupa ayırmışdır [16].

- əmək
- kapital
- torpaq
- sahibkarlıq qabiliyyəti

İstehsal amillərinin səmərəliliyinin artırılması istehsalın artırılmasına, aşağı qiymətlə daha keyfiyyətli mal və xidmətlərin yaradılmasına əsas verir. Son dövrlərdə texnologiyada istehsal amilləri

səmərəliliyin artırılmasına kömək etdiyi üçün əməyi əvəz edə bilir. Məsələn, robot texnologiya istehsalatda məhsuldarlığın artırılmasına, istehsal prosesində səhvlərin minimuma endirilməsinə gətirib çıxartdığı üçün əmək xərclərini azaldır.

İstehsalın növləri müəssisənin istehsalının strukturunu, ixtisaslaşmanı və istehsal prosesində material axınının hərəkətini qabaqcadan müəyyən etməyə imkan verir. İstifadə edilən xammaldan, məhsula olan tələbatdan, uçot və iqtisadi göstəricilərdən, istehsalın təşkilindən, məhsulun növündən asılı olaraq istehsalın 3 növü fərqləndirilir: [12, 7, 9]

Vahid istehsal - Təkrar istehsalı nəzərdə tutulmayan vahid məhsul istehsalını nəzərdə tutur. Daha çox fərdi məhsul istehsalçıları tərəfindən təmin edilir. Buraya şəxsə aid xüsusi hazırlanmış məhsullar aid edilir. Əsas xüsusiyyətləri: daha çox əl əməyindən, universal texnologiyadan, işçilərin yüksək peşəkarlığından istifadə edilməsidir.

Seriyalı istehsal - Dəyişən tələbata uyğun davamlı istehlak mallarının istehsalını nəzərdə tutur. Ən çox istifadə edilən istehsal növüdür. Müəyyən növ homojen məhsulların seriya ilə buraxılması ilə xarakterizə olunur. Partiyanın ölçüsündən asılı olaraq, seriyalı istehsal böyük və kiçik miqyaslı ola bilər. Burada istehsalçı istehlakçının tələbatını bilir və istehsal tələbata uyğun olaraq partiyalarda aparılır. Əsas xüsusiyyətləri: məhsul istehsal edilməzdən əvvəl onun ümumi sayının müəyyən edilməsi, mövsümi məhsul istehsalından asılı olaraq tələbatın böyüklüyü, istehsalın uzun müddət təkrarlanması və istehsalın yarıda dayandırılmasının böyük itkilərə səbəb olması.

Kütləvi istehsal - məhdud çeşiddə məhsulların böyük həcmdə istehsalıdır. Bu istehsal növü az çeşidli məhsulların böyük həcmdə istehsalı prosesində iş yerləri və avadanlıqların dar ixtisaslaşması ilə xarakterizə olunur. Kütləvi istehsalda istehsal olunan məhsullar standart olmalıdır və heç bir yayınma olmamalıdır. O, eyni növ məhsul istehsal edən iri tonajlı sənayelər üçün xarakterikdir. Daha çox avtomobil sənayesi məhsulları aid edilir. Kütləvi istehsalda avtomatlaşdırılmış maşın və avadanlıqların əhəmiyyətli payı vardır. Əsas xüsusiyyətləri: istehsal olunan məhsula uyğun müəssisənin ixtisaslaşması, məhdud sayda məhsul istehsalı və istehsalın həcminin böyük olmasıdır.

İstehsalın idarə edilməsi və idarəetmə nəzəriyyələri. İstehsalın idarə edilməsi müəssisənin səmərəliliyini və mənfəətini artırmaq məqsədilə istehsalın prinsipləri, formaları, metodları və vasitələrinin məcmusudur. İstehsalın idarə edilməsinin təhlili müəyyən elmi yanaşmaların tətbiq olunmasının zəruriliyini qeyd edir. Bu elmi yanaşmalar aşağıdakılardır: [11]

Təkrar istehsal yanaşması – daha aşağı xərclərlə və oxşar məhsullarla müqayisədə daha keyfiyyətli məhsul istehsal etməklə bazarın tələbatını ödəmək üçün məhsul istehsalının davamlı olaraq yenilənməsidir.

Marketinq yanaşması – istehsalın idarə edilməsi zamanı istənilən problemin istehsalçının tələblərinə uyğun olaraq həll edilməsidir.

Sistem yanaşması – burada istənilən sistem bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan elementlərin cəmi kimi nəzərdə tutulur.

Situativ yanaşma – bu yanaşmada konkret vəziyyətə uyğun olaraq idarəetmə metodlarının uyğunluğu müəyyən edilir.

Dinamik yanaşma – bu yanaşmada idarəetmə obyekti səbəb – nəticə əlaqələrində, subordinasiyada və dialektik inkişafda nəzərdən keçirilir. Həmçinin keçmişə və gələcəyə dair proqnoz və analizlər aparılır.

İdarəetmə ilə əlaqədar ardıcıl olaraq 3 əsas nəzəriyyə vardır: klassik, neoklassik və müasir idarəetmə nəzəriyyələri [10 s. 38-44].

Klassik nəzəriyyə idarəetmənin ilk nəzəriyyəsidir. Bu nəzəriyyənin əsasını mövcud resurslardan maksimum istifadə etməklə müəssisənin məqsəd və vəzifələrinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Burada təşkilat məqsəd kimi deyil, məqsədə çatmaq üçün bir vasitə kimi seçilir. Klassik idarəetmənin aşağıdakı prinsipləri vardır:

1. Məqsədlərin birliyi prinsipi;
2. Əmək bölgüsü və ixtisaslaşma prinsipi;
3. Nəzarət sahəsi və balans prinsipi;

4. İerarxik quruluş prinsipi;
5. Komandanlığın birliyi prinsipi;
6. Məsuliyyət prinsipi və səlahiyyətlərin verilməsi prinsipi;
7. İstisna və açıqlama prinsipi;
8. Sadəlik və aydınlıq prinsipi;
9. Dəyişkənlik və ya yenidən təşkil prinsipi.

Bu idarəetmə düşüncəsində insanların sosial-psixoloji tərəfləri nəzərə alınmır, onlara maşının bir hissəsi kimi baxılır, insan standartlaşdırılır və bir-birini asanlıqla əvəz edir.

Bu nəzəriyyənin çatışmayan cəhəti ondan ibarətdir ki, burada idarəetmənin formal və hüquqi tərəflərinə diqqət yönəldilir və sosial və psixoloji tərəflər nəzərə alınmır. İnsan reallığı gözardı edilir.

Neoklassik nəzəriyyədə klassik nəzəriyyənin əksi olaraq insan faktoru önə çıxır. Bu nəzəriyyə idarəetmə fəlsəfəsini meydana çıxartmışdır. Neoklassik nəzəriyyə klassik nəzəriyyə üzərində qurulmuş, bəzi saəhələri genişləndirərək inkişaf etdirmişdir. Bu yanaşmanın əsas əhatə dairəsi insan münasibətləri və davranışları, qrupların formalaşması, onların inkişafı və s.dir. İdarəetmə insan münasibətlərinə əsaslanır. Bu nəzəriyyənin çatışmayan cəhəti ondan ibarətdir ki, əsas diqqət insan davranışına yönəldiyi üçün digər sahələrə diqqət yetirilmir və buna görə də səhvlərə yol verilir.

Klassik və neoklassik nəzəriyyədəki çatışmazlıqları aradan qaldırmaq məqsədilə müasir idarəetmə nəzəriyyəsi yaranmışdır. Bu idarəetmə nəzəriyyəsi İkinci Dünya müharibəsindən sonra formalaşmışdır və idarəetməyə müxtəlif ölçülər gətirmişdir. Burada hər bir işə sistem olaraq baxılır və hər bir hissə əlaqəli şəkildə araşdırılır, bir-biri ilə sintez edilir.

Nəticə

Məqalədə istehsalın təşkilinin əsas formaları, istehsal prosesinin idarə edilməsi və bu sahədə tətbiq olunan müxtəlif idarəetmə yanaşmaları təhlil edilmişdir. İstehsalın təşkili və idarə olunması müəssisələrin müvəffəqiyyətli fəaliyyətində həlledici rol oynayır. İxtisaslaşma, kooperasiyalaşma, kombinələşmə və konsentrasiya kimi istehsalın əsas formaları, istehsalın həcmi və keyfiyyətinin artırılması məqsədilə müəssisələr üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir. İdarəetmə nəzəriyyələri, o cümlədən klassik, neoklassik və müasir idarəetmə yanaşmaları müəssisələrin effektiv fəaliyyət göstərməsini təmin edən əsas alətlərdən biridir. Bu nəzəriyyələrin tətbiqi, insan faktoru, əmək məhsuldarlığının artırılması və texnologiyaların inkişafı ilə əlaqəli qərarların düzgün şəkildə verilməsinə kömək edir.

Nəticə olaraq, istehsalın təşkilində və idarə edilməsində tətbiq olunan müxtəlif yanaşmalar müəssisələrin uzunmüddətli səmərəliliyini artırır və onların rəqabət qabiliyyətini gücləndirir. İstehsal prosesinin düzgün idarə olunması, həmçinin resursların səmərəli istifadəsi və yeni texnologiyaların tətbiqi bazar tələblərinə uyğun məhsul istehsalını təmin edir. Gələcəkdə bu sahədəki tədqiqatların davam etdirilməsi istehsalın təşkili və idarə edilməsinin daha da təkmilləşdirilməsi üçün vacib olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Алексеева М.М. Планирование деятельности фирмы. - М.: Финансы и статистика, 1996
2. Альманах, Упражление производствам № 2 2022
3. Гирфанова Е.Ю., Кислова В.И. Организация производства учебное пособие нижнекамск 2014 s. 86
4. Генкин Б.М.,Никитина И.А. Управление человеческими ресурсами. М.: Норма, 2013, 464 s.
5. Геврасёва А. П. Дисциплина «Экономика организации (предприятия)» 2015
6. Касперович С. А., Коновальчик Г. О. Организация производства и управление предприятием Минск 2012 s. 344
7. Курочкин А.С. Организация Производства Киев 2001

8. Моисеева Н.К., Анискин Ю.П. Современное предприятие: конкурентоспособность, маркетинг, обновление. - М.: Внешторгиздат, 1993
9. Организация производства Методические указания к практическим занятиям для студентов экономических специальностей всех форм обучения Краматорск ДГМА 2016
10. Степанов И. Г. Организация производства Учебное пособие Новокузнецк 2003 S. 93
11. Фрейдкина Е.М., Лебедева А.В., организация производства товаров и услуг Учебное пособие Санкт-Петербург 2016 s. 101
12. Экономика организации (предприятия) Учебное пособи Екатеринбург Издательство УМЦ УПИ 2018
13. Naci K. Üretim Yönetimi ve Organizasyon https://avys.omu.edu.tr
14. Sarojrani P, Swagatika M. Production and Operation Management (n.d.)
15. Vəliyev T., Babayev Ə., Meybullayev M. İqtisadi nəzəriyyə, dərslik, Bakı 2001 s. 691
16. Xəlilbəyli A. İstehsal fəaliyyəti və əsas istehsal amilləri. s. 7

Нармина Аллахверди гызы Гулиева
Аспирант Экономического Научно-Исследовательского Института.
narminacabbarova@gmail.com

Организация и управление производством в современной экономике: подходы и перспективы

Резюме

Цель исследования является анализ процессов организации и управления производством, а также изучение роли таких понятий, как специализация, кооперация, комбинация и концентрация в современных производственных системах. Кроме того, задача исследования заключается в анализе возможностей применения новых подходов и моделей, которые могут способствовать развитию производственных процессов.

Методология исследования. В исследовании использованы научно-теоретические и аналитические методы. Основным методом является метод системного анализа, в рамках которого проведен анализ существующей научной литературы по организации и управлению производством. Дополнительно были исследованы существующие в практике производственные модели и проведено их сравнение.

Практическое значение исследования. Результаты исследования могут внести вклад в процесс принятия решений при управлении производственными предприятиями. Знания, полученные в рамках данного исследования, могут быть использованы для содействия более эффективной организации промышленных предприятий.

Результаты исследования показывают, что эффективное применение механизмов специализации и кооперации в процессах организации и управления производством обеспечивает эффективное использование ресурсов и повышает общую производительность. Правильная реализация стратегий конгломерации и концентрации способствует повышению уровня интеграции производственных процессов, что позволяет достичь экономической эффективности.

Оригинальность и научная новизна исследования. В данном исследовании различные аспекты организации и управления производством анализируются с использованием новых подходов. Полученные в ходе исследования результаты основываются на оригинальных подходах, которые принесут новые вклад в научные теории и практическую деятельность.

Ключевые слова: Организация производства, специализация, кооперация, комбинирование, концентрация, управление.

Narmina Allakhverdi gızı Guliyeva
PhD candidate at the Economic Scientific Research Institute.
narminacabbarova@gmail.com

Organization and management of production in the modern economy: approaches and perspectives

Summary

The purpose of the research is to analyze the processes of production organization and management, and to investigate the role of concepts such as specialization, cooperation, integration, and concentration in modern production systems. Additionally, it aims to explore the potential application of new approaches and models that can contribute to the development of production processes.

Research methodology. The research utilizes scientific-theoretical and analytical methods. The primary approach applied is the systems analysis method, and existing scientific literature on production organization and management has been analyzed. Additionally, production models existing in practice have been studied, and their comparison has been carried out.

The applied significance of the study. The results of the research can contribute to the decision-making process in the management of production enterprises. The knowledge gained from this research can be used to support the more efficient organization of industrial enterprises.

The results of the study indicate that the effective application of specialization and cooperation mechanisms in the organization and management of production processes ensures the efficient use of resources and increases overall productivity. Furthermore, the proper implementation of integration and concentration strategies facilitates achieving economic efficiency by raising the level of integration in production processes.

Originality and scientific novelty of the research. This research explores various aspects of production organization and management through new approaches. The results obtained within the framework of the study are based on original approaches that will contribute new insights to both scientific theories and practical applications.

Key words: Production organization, specialization, cooperation, integration, concentration, management.